

Benoît JOUDIOU, *La fortune et le pouvoir: le modèle byzantin de l'enrichissement / Fortune and Power: the Byzantine Way of Enrichment* (p. 11-35)

Imaginarul medieval a asociat Imperiul Bizantin, cel puțin până în secolul al XII-lea, cu bogăția extremă. Dacă bogăția poate fi măsurată prin mai mulți parametri care au făcut, în ultimii ani, obiectul unor cercetări de detaliu, îmbogățirea constituie o problemă aparte care a atras în mai mică măsură atenția specialiștilor. Căile de a acumula o avere, uneori considerabilă, au fost diferite, una dintre cele mai directe constituind-o serviciile aduse împăratului și imperiului. Acestea puteau atrage obținerea de privilegii sau numirea în anumite funcții extrem de profitabile, precum cele militare. Astfel, marile familii aristocratice din Asia Mică (Phokas, Skleros, Maleinos), care au aspirat la dobândirea tronului imperial, și-au datorat bogăția, în chip paradoxal, donațiilor primite din partea imperiului. Acumularea unor sume de bani importante din cadouri imperiale și din prada de război a dus la mărirea substanțială a patrimoniului funciar al acestor familii, în ciuda legislației imperiale care, în perioada respectivă, a încercat să-i protejeze pe micii proprietari de terenuri.

Deși sursele bizantine sunt prea puțin explicate în problema propriu-zisă a îmbogățirii, ele permit perceperea unei atitudini critice față de avere. Acumularea acesteia a fost întotdeauna privită cu suspiciune, fiind asociată cu abuzurile celor puternici asupra celor săraci. În acest context, numeroase surse consideră banul drept un instrument al diavolului care provoacă lăcomie și, în ultimă instanță, nebunia. Această concepție a fost un *topos* al literaturii bizantine, laice și religioase. În ce măsură modelul bizantin al îmbogățirii și discursul asupra acesteia se regăsește în restul lumii ortodoxe?

O paralelă cu Țările Române pare să sugereze unele puncte comune (domnul și serviciile aduse acestuia constituie o cale rapidă de a acumula avere), dar și diferențe notabile (domeniul princiar nu a avut niciodată importanța pe care în Bizanț a avut-o domeniul imperial).

In Western Europe Byzantium was closely associated with extreme wealth, at least until the twelfth century. The Byzantine currency - the *nomisma* - was one of the main indicators for the power and fortune of the Byzantine Empire. This paper analyzes the Byzantine ways of enrichment and the reaction of the Byzantine society towards the accumulation of wealth. Throughout the Middle Ages the imperial favor was one of the most important and direct way of enrichment. As a reward emperors granted to their loyal subjects large amounts of money (*roga*) and important offices at the imperial court. Some of these positions, particularly the military ones, were extremely lucrative, as long as military expeditions facilitated the gathering of war booty. Thus, we can better understand why generals from aristocratic families of Asia Minor, such as Phokas, Skleros or Maleinos, were both military commanders and wealthy landowners, although the Macedonian dynasty struggled to avoid the concentration of land properties in the hands of a few aristocratic families.

Leaving aside imperial reasons for such measures, the Byzantine society as a whole had a rather negative perspective on the accumulation of wealth. Money was considered the tool of the devil and the source of many sins, like greed and avarice. This judgmental attitude can also be found in other regions of the Orthodox world. A comparison with Walachia and Moldavia seems

to reveal some similarities (i.e. the prince magnanimity was an important source of wealth), but also significant discrepancies (in the Romanian Principalities the prince's domain was rather modest compared to the Byzantine Emperor's).

***

Bernard DOUMERC, *Intellegentie pecuniae querendo, l'enrichissement du patriciat vénitien au quinzième siècle / Intellegentie pecuniae querendo, the enrichment of Venitian patriciate in the fifteenth century (p. 37-50)*

În secolul al XV-lea puterea maritimă a Veneției se afla la apogeu, convoaiele comerciale venețiene dominând Mediterana. Paradoxal însă, deși comerțul era o activitate extrem de profitabilă, provoca adeseori - din cauza conjuncturilor nefavorabile - pierderi spectaculoase. Pentru a preîntâmpina astfel de situații, un număr de familii aristocratice venețiene a căutat să instaureze în secolul al XV-lea un sistem care să diminueze sensibil pierderile și să garanteze investițiile în domeniul comercial. Astfel, treptat, toate aspectele legate de armarea și finanțarea unui convoi comercial au ajuns să fie controlate de una sau câteva familii, legate între ele prin relații matrimoniale. Se ajunge astfel, la începutul secolului al XVI-lea, ca toate galerele unui convoi să fie finanțate de o singură familie sau de câteva familii înrudite. Exercițarea unui adevărat monopol în activitățile comerciale a dus la concentrarea puterii politice în mâinile câtorva familii, creându-se astfel o prăpastie considerabilă între acestea și restul nobilimii venețiene.

In the fifteenth century Venice was at the peak of its maritime hegemony. Its merchant galleys, the Republic's means of glory and wealth, dominated the Mediterranean Sea. However, although the trade was the source of enrichment for many Venetian merchants, it was also a very risky business, at the mercy of fortune. Thus, one can understand why families involved in the Levantine trade attempted to increase profits and to reduce losses. Some aristocratic families tried to achieve these goals by controlling the entire maritime convoy system. Thus, all the decisions were in the hands of one or few families strongly connected by matrimonial ties, which protected their interests from competition and State intervention. Eventually, a small group of Venetian families set up a commercial and political monopoly, thus distancing themselves from the rest of the Venetian nobles.

***

Gheorghe LAZĂR, *«De la boutique à la terre». Les marchands «grecs» et leurs stratégies d'insertion sociale (Valachie, XVIIe siècle) / «De la boutique à la terre». The «Greek» merchants and their strategies of social insertion (the seventeenth century Wallachia) (p. 51-67)*

Statutul de autonomie pe care cele două state românești, Țara Românească și Moldova, au reușit să-l păstreze în raport cu Imperiul Otoman, precum și controlul exercitat asupra uneia dintre cele mai importante rute terestre utilizată pentru comerțul de tranzit (în special în ceea ce privește mărfurile orientale) între Occident și Orient, sunt tot atâția factori care au favorizat prezența pe

teritoriul lor a unui număr important de negustori străini. Având în vedere această realitate socio-economică, autorul și-a propus să cerceteze strategiile de inserție și de promovare în plan social folosite de negustorii greci în Țara Românească, în secolul al XVII-lea. Opțiunea pentru o asemenea cercetare a fost determinată de poziția importantă pe care acești negustori o ocupau în economia și comerțul Țării Românești, atât din punct de vedere numeric, cât și al forței financiare.

Astfel, urmărind activitatea desfășurată de unii dintre cei mai importanți asemenea negustori greci – dintre care amintim pe Mihai din Târgșor, Nica Papa zaraful, Manul Apostol, frații Pepano, frații Petru și Ghioca Ciorogârleanu, etc – autorul a identificat strategiile cel mai frecvent folosite de aceștia pentru a avea succes în plan social și economic: **a)** cultivarea unor relații privilegiate cu puterea politică și cu cei aflați în imediata ei apropiere; **b)** ocuparea unor dregătorii în divanul țării sau în aparatul administrativ; **c)** realizarea unor alianțe matrimoniale cu descendenți/descendente aparținând unor renumite familii boierești autohtone; **d)** achiziția unui număr important de moșii, în condițiile în care pământul, dincolo de dimensiunea pur economică, constituia un important element de prestigiu în societatea valahă din acea epocă.

Totodată, în urma analizei sale, autorul a putut constata că cel mai adesea familiile de negustori greci care au urmărit o modificare a statutului lor social nu s-au limitat la o singură strategie, ci, cel mai adesea, au recurs la folosirea simultană a acestora, în funcție de contextul politico-economic, dar și de oportunitățile lor financiare.

The presence of foreign merchants in the Romanian Principalities, through the centuries, has been facilitated by several factors, among which we can mention the autonomy of Wallachia and Moldavia in relation to the Ottoman Empire and their control over one of the most important commercial land routes.

The author's aim was to study the strategies of social insertion and promotion, used by the Greek merchants, in the seventeenth century. The reason for choosing this topic was the Greek merchants' crucial position in the Wallachian economy and trade, due to their number and financial power.

Therefore, by analyzing the activities of some famous merchants, like Mihai of Târgșor, Nica Papa "the money-changer," Manul Apostol, the Pepano brothers or Petru and Ghioca Ciorogârleanu, the author has identified the most important strategies used by the Greek merchants, in order to achieve higher positions in Romanian society: a) gaining a privileged relation with the ruler and with influent persons around him; b) acquiring political dignities; c) contracting marriages with important Romanian aristocratic families; d) acquiring land, taking into account that land estates were, at that time, not only a vital economic element, but also a factor of power and prestige.

The author underlines, based on the conclusions of his research, that the Greek merchants usually combined the above-mentioned strategies, choosing a way of action, considering their economic and political background and their financial opportunities.

***

Violeta BARBU, *Dreptul de protectorat al puterii seculare asupra misionarilor și comunităților catolice din țările române în secolul al XVII-lea (II) / Le droit de protectorat exercé par le pouvoir séculaire sur le missionnaires et les communautés catholique dans les Pays Roumains au XVIIe siècle / The Protectorate Right Exercised by the Lay Power on Catholic Missionaries and Catholic Communities in the seventeenth century Romanian Principalities (II) (p. 69-89)*

Partea a doua a studiului este dedicată protectoratului domnesc asupra credincioșilor catolici în Moldova și Țara Românească și competenței domnilor în arbitrarea unor dispute interconfesionale sau teologice. Asupra comunităților catolice, domnii aveau următoarele drepturi: acordarea dreptului de construcție a lăcașurilor de cult în orașe și târguri, formularea unor cereri de asistență spirituală în numele comunităților catolice, acordarea de privilegii fiscale (scutiri de bir) acestor comunități și clerului misionar, arbitrarea unor dispute cu caracter juridic privitoare la proprietăți ecleziastice. Fiecare caz este documentat cu exemple extrase din documentele interne. În acest context, autoarea stabilește că domnii români au făcut o distincție de tratament juridic între clerul misionar, catolicii autohtoni, născuți pe pământul țărilor române, ca supuși ai săi, emigranți și refugiații colonizați.

The second part of this study focuses on the right of protectorate exercised by the Romanian ruling princes over the Catholic believers. The study also analyses the princes' rights to arbitrate theological disputes and inter-confessional conflicts. In relation to the Catholic communities on the territory of the Romanian Principalities the secular power had the following rights (some of which had been contested by the Catholic missionaries): to grant permission for building new churches in towns and boroughs, to formulate requests for spiritual assistance in the name of Catholic communities, to grant fiscal privileges (tax exemption) for the Catholic clergy, to grant privileges to the Catholic subjects, to arbitrate disputes over ecclesiastic property, including religious establishments, to arbitrate and to judge *in temporalibus* civil conflicts involving Catholics. Every case is documented with examples from Moldavian and Wallachian internal documents and from the correspondence of the missionaries.

The protectorate policy carried out by most of the Romanian princes in the seventeenth century reveals several categories of Catholic subjects. Thus, the prince differentiated between emigrants and refugees colonized in Catholic settlements in Wallachia, native Moldavian and Wallachian Catholic subjects and their "foreign" spiritual leaders, the missionaries. The attitude of the ruling prince towards the second category, the most numerous one, was "patrimonial" in the sense given by Weber. The Catholic believers were "his" subjects, such as the country was his land. Properties and religious establishments of the communities were the only goods that the prince claimed no right of, acknowledging the Catholics' right to dispose of them at will.

***

Mariana LAZĂR, *Contextul închinării mănăstirii Mărgineni la Muntele Sinai / Le contexte de la dédicace du monastère Mărgineni au Mont Sinai / The Particular Circumstances of the Dedication of the Mărgineni Monastery to Mount Sinai (p. 91-110)*

Închinarea mănăstirilor românești la Locurile Sfinte era de regulă făcută de ctitori sau de succesorii lor, pentru a-și arăta credința și pentru a oferi sprijin moral și material comunităților

ortodoxe. Au fost însă și cazuri, precum cel al Mănăstirii Mărgineni, când închinarea, făcută de domni, a fost abuzivă. Mănăstirea a fost fondată de boierii Mărgineni și reconstruită în secolul al XVII-lea de urmașii lor, boierii Cantacuzini și Filipescu. Prin efortul celor din urmă, care au moștenit calitatea de ctitori, mănăstirea a dobândit statutul de stavropighie, care implica subordonarea directă canonică de Patriarhia de Constantinopol și excludea orice intervenție din partea autorităților laice sau ecleziastice române.

Cu toate acestea, primul domn fanariot Nicolae Mavrocordat a închinat Mănăstirea Mărgineni la Muntele Sinai, fără aprobarea anterioară a ctitorilor sau a patriarhului. Dincolo de semnificația religioasă, actul poate fi atribuit demersului inițiat de domn împotriva familiei Cantacuzino- confiscarea de proprietăți, înlăturarea din funcțiile publice. Reveniți la putere după moartea lui Mavrocordat, succesorii ctitorilor nu au dezaprobat închinarea, ci și-au asumat-o, din considerații religioase. Totuși, ei au făcut acest lucru printr-un act personal de credință și de voință, ignorând în mod deliberat acțiunea domnului anterior. A fost o închinare condiționată, ctitorii păstrând dreptul de implicare și asistență în caz de decădere a statutului lor social.

Prin urmare, fiind una dintre cele mai bogate stabilimente religioase din Țara Românească, închinarea Mănăstirii Mărgineni și-a atins scopul, susținând comunitatea de la Muntele Sinai. Statutul de mănăstire închinată a fost păstrat până la secularizarea averilor mănăstirești din 1863, când mănăstirea Mărgineni a fost subordonată autoritățile ecleziastice române.

The dedication of Romanian monasteries to the Holy Places was generally decided by founders or by their successors, as a display of their Christian faith, with the purpose of offering moral and material support to the Orthodox communities. Nonetheless, there have been cases, such as the one of the Monastery of Mărgineni, when the ruling prince abusively decided to dedicate a certain monastery.

This monastery was founded by the boyars of Mărgineni and rebuilt in the seventeenth century by their successors, the boyars Cantacuzino and Filipescu, who had inherited the quality of founders. By their efforts, the monastery acceded to the statute of *stavropighia*, which entailed direct canonical subordination to the Patriarch of Constantinople, excluding any interference by lay or ecclesiastic Wallachian authorities.

However, the first Phanariot prince Nicolae Mavrocordat dedicated the Monastery of Mărgineni to Mount Sinai, without the founders' or of the Patriarch's prior approval. Notwithstanding its religious significance, this decision can be viewed in the light of Mavrocordat's actions taken against the Cantacuzino family – confiscation of property, removal from public offices, etc.

Once restored to power, after Mavrocordat's death, the successors of the founders did not invalidate the dedication, but instead they assumed it, out of the same religious considerations. However, they described it as a personal act of faith and will, deliberately ignoring the late prince's act. It was a conditioned dedication, as the founders preserved the right of supervision and of assistance in case of degradation of their social status.

Subsequently, as one of the wealthiest religious establishments in the principality, the monastery of Mărgineni succeeded in achieving its goal to support the Mount Sinai community. It kept its statute of dedicated monastery until the secularization of church properties in 1863, when it became subordinated to the Romanian ecclesiastic authorities.

Ioan-Aurel POP, *Numele din familia regelui Matia Corvinul: de la izvoarele de epocă la istoriografia contemporană / Les noms dans la famille du Roi Mathias Corvin: à partir des sources de l'époque et jusqu'à l'historiographie contemporaine / Names in the Family of King Matthias Corvinus: from Contemporary Sources to Present Day Historiography* (p. 111-138)

Prezentul studiu abordează onomasticas familiei Hunyadi contribuind la o mai bună înțelegere a istoriei secolului al XV-lea și, implicit, a mentalității colective din acea epocă până în contemporaneitate. Pentru început, este analizat numele fiului lui *Iancu de Hunedoara*, născut la Cluj în 1443, în preajma sărbătorii apostolului *Matia*, care a primit tocmai acest nume și nu cel de *Matei*, cum este trecut apostolul în calendarul bisericesc. Se oferă o explicație a modului în care adevăratul nume al regelui a devenit *Matei* în istoriografia românească. Urmează o analiză a numelui Corvin, purtat de regele *Matia* și de urmașii săi, însă nu și de predecesori. Numele indică originea ilustră a regelui, cu strămoși români, prezentați invariabil de umaniști drept urmași ai romanilor. Mai multe aspecte ale genealogiei sunt abordate în continuare, o atenție specială fiind acordată onomasticii românești a rudelor pe linie paternă ale lui *Matia Corvin*. O secțiune mai amplă este dedicată numelor purtate în epocă de voievodul Transilvaniei, guvernator al Ungariei și căpitan general al regatului – faimosul cruciat decedat în 1456 – toate derivând din *Ioan*, pronunțat și scris în diferite moduri, în funcție de etnia, limba și afilierea religioasă a contemporanilor. Autorul demonstrează că *Iancu*, numele dat de români, de sârbi, de greci, de croați, de bulgari etc. eroului de la Belgrad, un diminutiv al lui *Ioan*, este la fel de legitim ca și *János*, *Johannes*, *Giovanni*, etc.. Numele *Iancu* era folosit de români în secolele XV și XVI, iar eroul de la Belgrad l-a purtat pe timpul vieții în mediile românești, sud-dunărene, dalmate și chiar italiene. Așadar, folosirea numelui *Iancu* nu a fost impusă de regimul comunist. Numele exista deja în conștiința colectivă a românilor încă din epoca Romantismului. În consecință, încercarea unor istorici din zilele noastre de a-i interzice folosirea de publicul larg și de specialiști este superfluă, dăunătoare și lipsită de orice suport filologic și istoric.

This paper, by analyzing the onomastics of the Hunyadi family contributes to a better understanding of the fifteenth century history, and subsequently, of modern historical reconstructions.. Firstly, the name of *Iancu de Hunedoara's* is discussed (John Hunyadi). He was born in Cluj in 1443, around the celebration day of Apostle *Matia*, whose name was given to him, instead of that of *Matei* (Matthew), such as the apostle appears in the church calendar. Afterwards, an explanation is provided of how the real name of the king became *Matei* in the Romanian historiography. Secondly, the name of Corvin (Corvinus), borne by King *Matia* and by his successors, but not by his forefathers, is analysed. The name indicates the king's illustrious origin, from Romanian ancestors, invariably considered by Humanists descendants of the Romans. Several aspects of genealogy are further addressed, with a special focus laid on the Romanian onomastics of *Matia Corvin's* paternal relatives. A more extensive section is dedicated to the names borne in that epoch by the Voivode of Transylvania, the Governor of Hungary and the General Knight of the Kingdom – the famous crusader who died in 1456 – all of them deriving from *Ioan* (John), differently pronounced and written, according to contemporaries' ethnicity, language, and confession. The author demonstrates that *Iancu*, a diminutive of *Ioan*, the name given to the Belgrade hero by the Romanians, the Serbs, the Greeks, the Croatians, the Bulgarians, etc., a, is just as legitimate as *János*, *Johannes*, *Giovanni*,

etc.. The name of *Iancu* was in use among the Romanians in fifteenth and sixteenth century. Moreover, *Iancu de Hunedoara* himself bore this name, while living in Romanian, South-Danubian, Dalmatian, and even Italian milieus. Thus, the historiographical use of the name of *Iancu* was not forcibly imposed by the communist regime. This name already existed in the Romanian collective conscience during the Romanticism. As a result, some historians' recent attempts to reject it, both in the use of the general public and of specialists, is superfluous, detrimental, and devoid of any philological or historical support.

***

Radu LUPESCU, *Istoriografia română și maghiară referitoare la Ioan de Hunedoara (I) / Jean Hundyadi dans les historiographies roumaine et hongroise (I) / John Hunyadi in the Romanian and Hungarian Historiography (I) (p. 139-162)*

Ioan de Hunedoara a fost întemeietorul unei dinastii de scurtă durată, dar glorioasă. Mai multe campanii anti-otomane, ocuparea Vienei, o susținută activitate de patron al artelor, introducerea artei Renașterii într-un mediu gotic și încercarea de întemeiere a unei universități, toate acestea sunt legate de numele acestei dinastii și au devenit cele mai importante puncte de reper ale uneia dintre cele mai glorioase perioade din istoria Regatului ungar. Ioan de Hunedoara a reușit să urce într-o ierarhie socială greu de penetrat de către un *homo novus* și a ajuns să ocupe cea mai înaltă funcție din regat și datorită circumstanțelor politice favorabile. Cine a fost acest om și de unde venea sunt întrebări pe care și le puneau și contemporanii. Răspunsurile au variat în funcție de perioadă și interese specifice vremii. Contemporanii săi erau mai puțin preocupați de originea etnică decât de originile sale, de unde putea fi dedus statutul familiei sale. Adversarii s-au folosit de aceasta pentru a discredita familia Huniazilor în ochii aristocrației maghiare. În replică, au fost făcute încercări la curtea regelui Matia de a dovedi o origine veche și aristocratică. Odată cu apariția istoriografiilor naționale, accentul a fost pus pe aspectele naționale, iar ungurii, românii și sârbii au început să le privească drept parte a propriei lor națiuni. Lucrarea de față analizează aceste istoriografii și oferă o perspectivă interesantă asupra ideologiilor și metodelor de cercetare întrebuintate.

John Hunyadi was the founder of a dynasty with a short but glorious life. Several anti-Ottoman campaigns, the occupation of Vienna, a sustained activity of patron of arts, the introduction of Renaissance art into a gothic environment, and the attempt to create a university are all linked to the name of this dynasty, and have become the distinguishing landmarks of one of the most glorious times in the history of the Hungarian Kingdom. John Hunyadi succeeded in making his way in a social hierarchy difficult to penetrate as a *homo novus*, and acceded to the highest position in the kingdom, also aided by favorable political circumstances. Who this man was and where he had come from were questions also asked by his contemporaries. The answers varied according to the period and the particular interests of the time. His contemporaries were less preoccupied with his ethnicity than with his origin, from which the social status of the family could be deduced. Adversaries employed this latter aspect in order to discredit the Hunyadi family in the eyes of Hungarian aristocracy. On the contrary, attempts were made at the court of King Matthias to substantiate an old and aristocratic origin. With the emergence of national historiographies, accent was laid on national aspects, and the Hungarians, the Romanians and the Serbs started to regard them as scions of their own nations. The present paper makes an analysis of these historiographies and offers an interesting look into the various

ideologies and research methods employed.

***

Petronel ZAHARIUC, *Patru documente inedite din secolul al XV-lea privitoare la istoria Țării Românești / Quatre documents inédits du XVe siècle concernant l'histoire de Valachie / Four Unpublished Fifteenth Century Documents Concerning the History of Wallachia* (p. 163-176)

În acest articol publicăm patru documente interne din Țara Românească, păstrate în arhiva mănăstirii Simonopetra de la Muntele Athos: două necunoscute (semnalate de cei dintâi cercetători ai arhivei românești din mănăstirea athonită: Dumitru Nastase și Florin Marinescu) și două cunoscute datorită unor scurte rezumate, păstrate într-o condică de documente a mănăstirii Mihai-Vodă de la Arhivele Naționale-București. Cele patru documente au următoarele date: august 23 1437, decembrie 12 1466, septembrie 4 1474 și iulie 31498. Dintre acestea, două privesc averea mănăstirii Bolintin, unul dintre cele mai vechi așezăminte monahale din Țara Românească, iar celelalte două sunt întăriri domnești pentru stăpânirea unor sate.

In this paper are published four internal Wallachian documents, preserved in the archives of the Athonite Monastery of Simonopetra, two of which had been previously unknown (their existence was revealed by Dumitru Nastase and Florin Marinescu, the first historians undertaking research in the Romanian archive of this monastery). The other two documents had been known due to two short abstracts from a ledger of the Monastery of Mihai-Vodă, preserved in the National Archives of Bucharest. The four documents are dated 23 August 1437, 12 December 1466, 4 September 1474, and 3 July 1498. Two of these documents relate to the property of the Monastery of Bolintin, one of the oldest monastic establishments in Wallachia, while the other two are charters confirming the right of possession of several villages, issued by the ruling prince.

***

Alexandru SIMON, *Chilia și Cetatea Albă în vara anului 1484. Noi documente din arhivele italiene / Chilia et Cetatea Albă pendant l'été de l'année 1484. De nouveaux documents des archives italiennes / Naples, Milan and the Moldavian question in the summer of 1484. New documents* (p. 177-196)

Evenimentele care fac legătura dintre ultimele luni ale domniei lui Mehmed II și primii ani ai domniei lui Baiazid II au făcut obiectul multor controverse și incertitudini, întrucât este vorba atât de un război civil otoman, cât și de confruntări între statele creștine și turci, de la bătălia de la Otranto (1480-1481) la căderea porturilor moldovenești (1484). Atenția istoriografiei și istoriei est-central europene a fost atrasă în special de evenimentele din 1483-1484, de conflictele și negocierile care au culminat cu campania moldovenească a lui Baiazid. Documente inedite din Arhivele de Stat din Milano ne permit să oferim o perspectivă mai largă asupra istoriei danubiene și pontice a anului 1484. Evenimente și concepte cunoscute anterior doar (aparent și cu precădere) din surse otomane și bizantine târzii sunt acum descrise și ilustrate de surse apusene, cum ar fi cele două rapoarte secrete trimise de la Napoli și Ragusa (Dubrovnik) a Milano editate mai jos.

Așa cum „criza Djem” a arătat-o (1482-1484), criza internă otomană, ca de altfel și planurile cruciate, s-a accentuat. Sultanul Baiazid II a fost obligat să acționeze. Un succes internațional i-ar fi întărit poziția la Istanbul. Situația sa era critică. Un atac îndreptat împotriva Apusului nu reprezenta o soluție viabilă. Fratele și rivalul său Djem se afla în custodia Cavalerilor ospitalieri. Dacă ar fi atacat vreuna dintre puterile italiene sau catolice în general, o cruciadă, cu Djem în prim plan, ar fi devenit iminentă. În pofida „protectorilor” săi catolici, Djem era de asemenea foarte popular printre supușii musulmani ai Înaltei Porți. Revolta ienicerilor de la începutul anului 1484 i-a lăsat puține opțiuni lui Baiazid II. Sultanul trebuia să dovedească faptul că este un lider militar autentic, cum fusese tatăl său Mehmed II. Baiazid a promis răsculaților că va ataca Moldova și va acorda privilegii uriașe celor care aveau să i se alăture în campanie.

Baiazid II a ieșit învingător. Metodele folosite i-au asigurat succesul. L-a depășit pe regele Ungariei, Matia Corvin, în timpul negocierilor otomano-ungare, și pe domnul Moldovei, Ștefan III cel Mare, pe câmpul de luptă. Prizonierii moldoveni capturați lângă Chilia au fost executați, astfel încât căderea celui alt mare port, Cetatea Albă (Maurocastro, Akkerman) era doar o chestiune de zile. Mult mai importante însă, din perspectiva scriiturii istorice, sunt evenimentele care au dus la declanșarea campaniei și cele care au urmat. Date fiind aceste rapoarte milaneze, ne referim în special la faptul că atât Baiazid cât și Matia considerau porturile, coloniile genoveze, drept „state” încredințate de ei lui Ștefan. Cronicile bizantine târzii numeau porturile *fortărețele ungarilor / construite de unguri*. Datorită rapoartelor secrete, ne referim de asemenea la acțiunile militare întreprinse după retragerea sultanului din Moldova unde, pentru o vreme, se pare că Ștefan a pierdut controlul asupra capitalei sale Suceava. Înainte de sfârșitul anului 1484, cu ajutor regal unguresc, mai precis din Croația, se pare, dar nu (atât de mult) de la Transilvania vecină, Ștefan a zdrobit toate garnizoanele otomane din vecinătatea porturilor.

Totuși, deși câteva luni mai târziu a atacat Cetatea Albă, Ștefan nu a recâștigat niciodată posesiunea celor trei până la șase porturi pierdute în vara lui 1484. Între timp, succesul moldovenesc a potențat întreprinderile interne și externe ale lui Baiazid II. Practic, i-a salvat domnia.

The events connecting the last months of Mehmed II's rule to the early years of Bayezid II's reign are the object of much controversy and uncertainty, for they involve both an Ottoman civil strife and the clashes between the *Christian* states and the *Turk*, from the fight for Otranto (1480-1481) to the fall of the Moldavian harbors (1484). East-Central European historical and historiographical attention was drawn in particular to the events of 1483-1484, to the conflicts and negotiations that culminated with Bayezid II's Moldavian campaign. New found evidence in the State Archives of Milan allows us to offer a wider perspective on the Danubian and Pontic history of 1484. Events and concepts, previously known only (apparently and mainly) from the Ottoman and late Byzantine sources, are depicted and illustrated by Western sources, such as the two intelligence reports sent from Naples and Ragusa (Dubrovnik) to Milan, edited above.

As the “Djem crisis” unfolded (1482-1484), the Ottoman domestic crisis, as well as the crusader plans, increased. Sultan Bayezid II was forced to act. A foreign success would have fortified his position in Istanbul. Bayezid's situation was critical. An attack on the West was no real option for him. His brother and rival, Djem, was in the custody of the Hospitaller Knights. Had Bayezid attacked one of the major Italian or Catholic, in general, powers, a crusade, with Djem at the forefront, would have become imminent. Despite of his Catholic “protectors”, Djem was also very popular amongst the Muslim subjects of the High Porte. The rebellion of the

Janissaries in early 1484 left little option for Bayezid II. The sultan had to prove himself as a valid military leader, such as his father, the later Mehmed II. Bayezid promised to the mob that he would attack Moldavia and granted huge privileges for those who were to join his campaign.

Bayezid II was victorious. His methods assured his success. He outmaneuvered the king of Hungary, Matthias Corvinus, during the Ottoman-Hungarian negotiations, and the ruler of Moldavia, Stephen III the Great, on the battlefield. The Moldavian prisoners taken near Chilia were executed, so that the fall of the other major harbor, Cetatea Albă (Maurocastro, Akkerman) was only a matter of days. But much more important, namely in terms of historical writing, are the events that lead to the campaign and those that followed it. By this, given these Milanese reports, we refer in particular to the fact that both Bayezid and Matthias viewed the harbors, Genovese colonies, as “estates” entrusted by them to Stephen. Late Byzantine chronicles named the harbors *the fortresses of the Hungarian/ built by the Hungarian*. Due to the intelligence reports, we also make reference to the military actions after the sultan’s retreat from Moldavia, where, for a while, it seems that Stephen lost control over his capital city of Suceava. Before the end of 1484, with royal Hungarian aid, namely from Croatia, but not (so much) from the neighboring Transylvania, Stephen crushed all the Ottoman garrisons from the vicinity of the harbors.

Still, even though a few months later, he attacked Cetatea Albă, Stephen never regained possession over the 3 to 6 harbors he had lost in the summer of 1484. Meanwhile, the Moldavian success fueled Bayezid II’s domestic and foreign endeavors. It had basically saved his rule.

***

Matei CAZACU, *Niko de Frastani ou Nica de Corcova: un Epirote au service des princes de Valachie (c. 1560 - 1618) / Niko of Frastani or Nica of Corcova: an Epirote in the Service of Wallachian Princes (cca 1560-1618) (p. 197 – 210)*

Logofătul Niko împreună cu soția sa Păuna a întemeiat în Epir, în satul Frastani (astăzi Kato Meropes), de bună seamă locul său de origine, o biserică având hramul Sf. Ioan Botezătorul (1614). El a fost însă cunoscut în Țara Românească, unde a fost activ între 1585 și 1618, sub numele Nica din Corcova. Autorul îi reconstituie biografia, subliniind că el a pătruns în rândul marii boierimi valahe, cel mai târziu în 1586, prin căsătoria cu Maria din Coiani. Astfel, Nica a devenit tatăl vitreg al viitorului domn Radu Șerban (1602-1611). Ulterior, prin 1594-1596, el se va despărți de Maria spre a se însura a doua oară tot cu o bogată moștenitoare, de origine greacă, Păuna, fiica Lucreției Salvaresso și a unui anume Xenos. Aceste alianțe matrimoniale l-au adus în rândul celor mai bogați boieri din țară.

Carierea politică a lui Nica atinge apogeul sub domnia lui Radu vodă Șerban, când a fost mare vistier și a îndeplinit mai multe ambasade în Transilvania sau Moldova, la Praga sau Viena. Dacă în iulie 1618 Nica era încă în viață, fiind alături de alți mari boieri printre semnatarii unui tratat de alianță cu principele Transilvaniei, Gabriel Bethlen, curând, în cursul unei revolte ce a avut loc sub domnia lui Gavril Movilă, a fost ucis.

Ultima parte a studiului este dedicată descendenților lui Nica din Corcova.

The logothete Niko and his wife Păuna has founded in the village Frastani of Epirus (today Kato Meropes), probably his birth place, a church dedicated to St John Chrysostom (1614). However, in Walachia, where he was active between 1585 and 1618, he was known under the name Nica of Corcova. The author reconstructs his biography, arguing that he became a

member of the Wallachian nobility, prior to 1586, by means of his marriage with Maria of Coiani. By this marriage, Nica became the stepfather of the future prince Radu Șerban (1602-1611). Later on, around 1594-1596, he divorced from Maria and remarried another rich heiress of Greek origin, Păuna, the daughter of Lucretia Salvaresso and of a certain Xenos. These matrimonial alliances made him one of the richest persons in the country.

The political carrier of Nica reaches its peak during the rule of prince Radu Șerban, when he became great treasurer and it was sent in several diplomatic missions in Transylvania and Moldavia, in Prague or in Vienna. In July 1618 Nica was still alive, signing, among other nobles, a treaty of alliance with the Transylvanian prince Gabriel Bethlen. He was murdered soon afterwards in a revolt, during Gavril Movilă's reign.

The last part of this study focuses on Nica's descendants.

***

Ileana CĂZAN, *“Moștenirea” lui Mihai Viteazul: datoriile Habsburgilor față de Nicolae Pătrașcu / Les dettes de la Maison de Habsbourg envers du prince roumain Nicolae Pătrașcu / Michael the Brave's Legacy: the Debts Owed by the Habsburgs to Nicolae Pătrașcu (p. 211-234)*

Studiul investighează situația datoriilor Casei de Austria față de Mihai Viteazul și față de succesorul său, Nicolae Pătrașcu. Atunci când domnul muntean s-a refugiat în imperiu în anul 1600 a avut cu sine o rezervă de bani care i-ar fi permis să lanseze o nouă campanie pentru a recuceri tronul Țării Românești. Bani urmau să fie obținuți din vânzarea unei turme de boi. Deși vânzarea a avut loc, suma de 60 000 de taleri pretinsă de Mihai Viteazul nu a fost recunoscută de Camera Aulică și Camera Ungară. Bani din vânzarea boilor fuseseră cheltuiți de cele două instituții imediat pentru a acoperi cheltuieli ale curții imperiale. Datoria a fost în cele din urmă recunoscută de Camera Ungară și de Camera Aulică suma fiind apreciată la 43 000 de taleri. Nici această sumă nu a fost însă plătită integral către domnul muntean. Nu este mai puțin adevărat că Mihai Viteazul a primit stipendii de la imperiali pentru recrutarea unei armate de mercenari pentru a pregăti înlăturarea lui Sigismund Bathory din Transilvania. Domnul Țării Românești nu a considerat însă că, în acest fel, împăratul și-ar fi plătit datoria. În schimb Camera Aulică a ținut o socoteală strictă a cheltuielilor lui Mihai de la sosirea în imperiu, pe care a dedus-o din suma obținută prin vânzarea turmei de boi.

După moartea domnului în vara anului 1601, organul fiscal imperial a considerat că Mihai Viteazul rămăsese dator imperiului și i-a scos la vânzare domeniul silezian Kynsburg primit de la Rudolf al II-lea. Tot după 1601 Nicolae Pătrașcu, fiul domnului, a încercat să obțină protecția împăratului dăruindu-i o serie de bunuri, în special bijuterii, sperând să obțină în schimb suma de 15000 de taleri. Din 1605 Rudolf al II-lea a recunoscut suma ca o datorie față de prinț, dar până în 1627 suma nu a fost plătită. Abia cu puțin timp înainte de a muri Nicolae Pătrașcu a obținut în schimbul banilor insula Csallököz, care i-ar fi adus venituri importante.

The present paper investigates the situation of the debts owed by the House of Austria to Michael the Brave, and subsequently to his son Nicolae Pătrașcu. When the Wallachian prince was forced to take refuge in the Austrian Empire (in 1600), he had a financial reserve that would have enabled him to launch a new campaign in order to recover the Wallachian throne. The money was to come from the sale of a herd of oxen sent from Moldavia to Upper Hungary (then under Habsburg control). Although the sale occurred, the benefits, estimated by Michael to

60,000 thalers, were never acknowledged by the Austrian fiscal authorities, more exactly by the Aulic Chamber and the Hungarian Chamber. The money from the sale was sent to the two fiscal institutions and spent immediately, so as to cover the military and diplomatic expenses of the Imperial Court, then at war with the Ottoman Empire, during the Long War (1593-1606). The debt eventually acknowledged by the Hungarian Chamber and, subsequently, by the Aulic Chamber was of a little over 43,000 thalers. Moreover, it was never paid back to the Prince integrally, despite his persistent requests to Emperor Rudolf II and to his brother, Archduke Matthias, commander of the troops of Royal Hungary.

It is no less true that Michael received stipends from the Empire for the enrolment of an army of mercenaries, as military commander in the service of the House of Austria, and with the purpose to prepare a new campaign in Transylvania against his rival Sigismund Báthory. Thus, he did not consider the debt cleared, whereas the Aulic Chamber kept accurate accounts of all the expenses incurred with Michael, since his arrival in the Empire, and with the preparation of the troops, deducing them from the initial sum.

Upon the Prince's death in the summer of 1601, the central fiscal organ considered that Michael was in debt to the Empire and put up for sale the estate of Kynsburg, Silezia, attributed to him as a feud by Rudolf II. Part of the money was used to pay the numerous creditors who made claims after Michael's death, and another part was taken by the Aulic Chamber. An inventory was made of good such as garments and jewelry, which were taken to Vienna by an executor of the will appointed by the Emperor.

***

Ștefan ANDREESCU, *Octavio Sapiencia: un cleric sicilian la Istanbul și pe Marea Neagră la începutul secolului al XVII-lea / Octavio Sapiencia: un clerc sicilien à Istanbul et en Mer Noire au début du XVIIe siècle / Octavio Sapiencia: a Sicilian Clergyman in Istanbul and on the Black Sea at the Beginning of the 17th century* (p. 235-247)

Nuevo tratado de Turquia, tipărit la Madrid în 1622, oferă o mărturie de primă mână asupra Imperiului otoman la începutul secolului al XVII-lea. Autorul cărții, clericul catolic Octavio Sapiencia, născut în Catania, a petrecut nu mai puțin de 12 ani în teritoriile otomane, mai întâi ca rob pe o galeră (1604-1609), apoi în calitate de capelan și confesor al ambasadorului francez la Poartă (1609-1616).

Textul a fost scris cel mai probabil în 1619, așa cum lasă să se înțeleagă două fragmente din carte. Lucrarea de față trece în revistă informațiile reunite de autor cu privire la mai multe aspecte: viața religioasă a comunităților catolice, ortodoxe și armene din Pera și din Istanbul; intensul trafic comercial al otomanilor în zona Mării Negre și a Mediteranei, cât și, pe uscat, către Orientul Apropiat, Orientul Mijlociu și Europa; situația din zona de nord a Mării Negre, mai exact loviturile aplicate de cazaci pozițiilor deținute de turci în regiune, despre tătarii din Hanatul Crimeii și descendenții foștilor stăpâni genovezi ai peninsulei.

Nuevo tratado de Turquia, printed in Madrid in 1622, gives first-hand testimony on the Ottoman Empire at the beginning of the seventeenth century. The author of the book, the Catholic priest Octavio Sapiencia, born in Catania, spent no less than 12 years in Ottoman surroundings, first as a galley slave (1604-1609), then as chaplain and confessor of the French ambassador to the Porte (1609-1616).

The text must have been written in 1619, such as indicated by two passages in the book.

The present paper makes a review of information provided by the author in relation with several aspects: the religious life of Catholic, Orthodox and Armenian communities at Pera and in Istanbul; the intensive trade activities of the Ottomans in the Black Sea and Mediterranean areas, as well as by land, towards the Near East, the Middle East, and Europe; and, the situation in the north of the Black Sea area, more exactly the Cossack threat to the dominant positions held by the Ottomans in the region, the Tatars of the Crimean Khanate, and the descendants of the former Genoese rulers of the peninsula.

***

TÜDŐS S. Kinga, „*Trăiau după legi și reguli distincte*”: *datinile de moștenire ale secuilor/ „Ils vivaient d’après des lois et des règles strictes”: les coutumes d’héritage chez les Szeklers/ “They Lived by Particular Laws and Rules”: Inheritance Customs of the Szeklers (p. 249-270)*

Secuii trăiau în Transilvania într-un sistem militar specific și slujeau puterii princiare, fără taxe. În secolele al XIII-lea și al XIV-lea, secuii trăiau după legi și datini proprii, iar epoca a fost numită din această pricină “vremea libertăților secuiești”. Articolul abordează sistemele successorale de transmitere a patrimoniului în Scaunele secuiești, pe baza unor documente speciale, testamentele. Testatorul trebuia să respecte regulile de redactare și cutuma de transmitere a patrimoniului stipulată în Culegerea de legi obișnuielnice alcătuită în 1451. Cutumiarul din 1451 a fost inclus în Tripartitumul publicat în 1517. Derogările și diferențele dintre cutumiarul secuiesc și legislația maghiară au apărut într-un decret separat. Cea mai însemnată diferență era absența din cutumiar a lui *ius regium*, dreptul de confiscare al regelui, în caz de desherență.

The Szeklers lived in the Transylvanian society, according to a specific military organization, exempted from taxes by the central power. From its early beginnings, the life of the Szeklers was governed by strict rules, known from the thirteenth and fourteenth centuries, an epoch considered to be “the time of the Szeklers’ liberty.” The Szeklers’ “Law and Statute” of Telegd, from 1279, include specific regulations of territorial self-governing. The present article addresses a significant aspect in every man’s life, namely the inheritance-succession procedures, as mirrored in the Szeklers’ testaments from that time. In this particular case, the testator had to obey to the written law of the Szeklers, whose origin cannot be traced back to any royal privilege, and whose written beginnings date from 1451.

The Szekler customs, transposed into Hungarian legal norms, were also described by Werbőczy in his classical writing “Hármaskönyv” (“Tripartitum”) of 1517. The differences and derogations between the Hungarian and the Szekler legislations were discussed in a separate Decree. The main derogation was the absence of *ius regium*, the right of return to the royal treasury, from the Szekler law. In addition, according to the Szekler law, the king did not have the power to grant estates in the Szekler county, but only outside its borders, on the territories of the comitats.

***

Laurențiu RĂDVAN, *Note cu privire la terminologia urbană medievală din Moldova (termenul miasto) / Notes sur la terminologie urbaine médiévale en Moldavie (le terme miasto) / Notes Concerning the Medieval Urban Terminology in Moldavia (the term miasto) (p. 271-283)*

Prezentul studiu își propune să cerceteze unele particularități ale terminologiei specifice istoriei urbane a Moldovei medievale. În documentele slavone erau folosite diverse cuvinte pentru a desemna așezările cu caracter urban: *targ-trag*, *grad* și, mai rar, *varos*. Se poate observa că în Valahia era preferat termenul „oraș”, în vreme ce în Moldova termenul cel mai folosit în documente pentru a desemna așezări urbane era „târg”. În documentele interne moldovenești, un alt termen specific era folosit – *miasto* –, de origine poloneză, al cărui înțeles nu a fost suficient de limpede explicat până acum. . Analiza documentelor în care apare acest termen relevă o serie de trăsături comune în întrebuințare: 1) termenul era folosit pentru a desemna o comunitate urbană percepută de membrii altor stări sociale ca fiind diferită; 2) aceste comunități aveau un statut juridic și fiscal special (Suceava și Neamț); 3) comunitățile menționate în documente sub acest nume includ grupuri beneficiind de privilegii (Bârlad), coloniști (Roman) sau unguri (Hârlău). Prin urmare, considerăm că termenul *miasto*, care poate apare în diferite forme, are un sens social și juridic și era folosit pentru a desemna numai acele orașe și pe acei orășeni care se bucurau de privilegii. Din acest punct de vedere, termenul *miasto* este înrudit cu termenul *varos* din documentele valahe. Acesta din urmă era folosit pentru a desemna instituții specifice care erau garantul unui anume grad de autonomie.

This study aims to research some peculiarities concerning the terminology characteristic of the urban history of Medieval Moldavia. In the Old Slavonic documents, a variety of terms was used to refer to the settlements having an urban character: *targ-trag*, *grad* and, scarcely, *varos*. One can notice that if in Wallachia the term “oras” was preferred to others, in Moldavia the term used most often in documents to designate urban settlements was “targ”. In the internal documents issued in Moldavia a peculiar term was also used to designate the aforementioned settlements, namely “miasto”, having Polish roots, the meanings of which were rather unexplored and unexplained thoroughly by now. The analysis of the documents in which this term occurred revealed some common features in its usage: 1) the term was used to designate an urban community which was perceived by the members of other social strata as being different; 2) these communities had a special, legal and fiscal, regime (at Suceava and Neamt); 3) among those who are mentioned in the documents containing this term were groups endowed with privileges (at Barlad), colonists (at Roman) or Hungarians (at Harlau). Therefore, we argue that the term “miasto”, which could occur in different forms, has a juridical and social meanings and it was used to designate only those towns and townsmen which were endowed with privileges. From this standpoint, the term *miasto* is related to the term *varos* which is characteristic for Wallachian documents. The latter was used to refer an urban settlement having specific institutions which were the guarantee of a certain degree of autonomy.

***